

ІДЕЇ НАЦІОНАЛІЗМУ ТА ДЕРЖАВНОСТІ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЮЛІАНА ВАССІЯНА (До 125-річчя з дня народження)

Сергій ГУБСЬКИЙ

orcid.org/0000-0003-0203-651X

науковий співробітник відділу історичних студій НДІУ

Анотація. У статті висвітлено питання взаємозв'язку ідеї націоналізму та державності на основі творчої спадщини філософа, публіциста, одного з ідеологів українського націоналістичного руху Ю. І. Вассіяна, 125-річчя з дня народження якого виповнилось у цьому році. У своїй роботі Ю. Вассіян наголошує, що тільки в боротьбі за незалежність українська нація виявить свою зрілість, свою готовність для повноцінного державного існування. А націоналізм, на думку мислителя, сприятиме всебічному розвитку нації, «який полягає в здійсненні ідеї соборного державного чину».

Проаналізовано сформульовані Ю. Вассіяном завдання націоналізму щодо підготовки і здійснення української національної революції та створення власної держави, в яких зазначено, що це може відбутися за умови об'єднання нації під прапором єдиної спільної політичної ідеї.

Констатовано на актуальності творчої спадщини Ю. Вассіяна для сучасних процесів державотворення в Україні, особливо в умовах «гібридної» війни путінської Росії проти нашої країни та намаганні прихильників «руського мира» спровокувати соціально-політичну й економічну нестабільність в Україні для знівелювання української державності.

Значну увагу приділено життєвому шляху Ю. Вассіяна, значенні його творчої спадщини для науки та українського націоналістичного руху. Подано відомості про основні друковані праці вченого і політика, спогади його соратників та наукові роботи дослідників в діаспорі та сучасній Україні.

Наголошено, що постать Ю. Вассіяна, як і його праці, до теперішнього часу не знайшли свого належного осмислення і вивчення. Тому необхідно видавати й перевидувати його твори, а постать мислителя розглядати як представника європейської інтелектуальної традиції.

Ключові слова: Юліан Вассіян; нація; державність; націоналізм; Україна; філософія; ідеологія; національно-визвольний рух.

THE IDEAS OF NATIONALISM AND STATEHOOD IN THE CREATIVE HERITAGE OF YULIAN VASSYIAN (on the occasion of the 125th anniversary of his birth)

Serhii HUBSKYI

research fellow of the Historical Studies Department of RIUS

Annotation. The article deals with the issue of interconnection between the ideas of nationalism and statehood in the work “Ideological Foundations of Ukrainian Nationalism” written by the philosopher,

publicist, and a visionary of the Ukrainian nationalist movement Yu. Vassyian, whose 125th birth anniversary is celebrated this year. In his work, Yu. Vassyian emphasizes that only the struggle for independence will show the Ukrainian nation's maturity and readiness for a full-fledged state existence, while nationalism, in the thinker's opinion, will contribute to the comprehensive development of the nation, which is "the implementation of the idea of a united state."

Yu. Vassyian has analyzed and formulated the task of nationalism as the preparation and implementation of the Ukrainian national revolution and the creation of a separate state, indicating that this can happen when the nation is united under the banner of the common political idea.

Yu. Vassyian's creative heritage is topical for modern state-building processes in Ukraine, especially under the conditions of the "hybrid" warfare of Putin's Russia against our country and the attempts of the supporters of the "Russian world" to provoke sociopolitical and economic instability in Ukraine to invalidate Ukrainian statehood.

Substantial attention is paid to the life of Yu. Vassyian, the meaning of his creative heritage for science and the Ukrainian nationalist movement. Also, the article considers the scientist and politician's main publications, the memoirs of his associates, and the research work of scholars in the diaspora and modern Ukraine.

It is emphasized that the figure of Yu. Vassyian, as well as his works, have not been properly studied yet. Therefore, it is necessary to publish and re-publish his works, the author being considered a bright representative of the European intellectual tradition.

Key words: Yulian Vassyian; nation; statehood; nationalism; Ukraine; philosophy; ideology; national liberation movement.

Націоналістична ідеологія у формуванні сучасного світу відіграла значну роль і, незважаючи на глобалізаційні та інтеграційні тенденції, продовжує відігравати її сьогодні у житті багатьох сучасних національних держав. Націоналізм постав, поряд з іншими чинниками, також і в результаті «здійснення глобального націоналістичного проекту», який складався з великої кількості «локальних проектів». Частина з них виявилися успішними, інші зазнали невдачі, але всі вони вплинули на становлення та розвиток сучасного т. зв. «модерного світу».

Серед таких проектів, який так і не було реалізовано до кінця, але який і сьогодні впливає на політику, є український інтегральний націоналізм. Історія цього явища не належить до занедбаних сторінок історіографії, проте дослідження цього ідеологічного руху, зокрема його творців і теоретиків, і надалі залишається актуальним.

Інтегральний націоналізм є діяльним чинником сучасної політики, зокрема української. Тому звертання до витоків цієї ідеологічної традиції та її творців ще довго буде актуальним, тому що допомагає зрозуміти не тільки історію, а й сучасні політичні процеси, зокрема в умовах теперішньої «гібридної» російсько-української війни.

У цьому зв'язку надзвичайно важливими постає питання взаємозв'язку ідеї націоналізму та державності в творчій спадщині ідеологів організованого українського націоналістичного руху.

Одним із таких мислителів, науковцем світового рівня, філософом, публіцистом, чільним діячем українського національно-визвольного руху першої половини ХХ ст. є Юліан (Юліян) Іванович Вассиян (1894–1953). Після відновлення незалежності України в 1991 р., а особливо з початком ХХІ ст., інтерес до його постаті як мислителя, публіциста,

ідеолога ОУН значно зріс, але, як справедливо зазначає сучасна українсько-канадська дослідниця його творчої спадщини У. Стефанчук, «...і сьогодні більшість фактів з його життя, як і його ідеї, залишаються незанимаючими не лише для пересічних українців, а й для спеціалістів» [39, с. 142]. У. Стефанчук наголошує, що «праці Ю. Вассіяна є переконливим аргументом для усіх, хто порівнює український націоналізм із політичними рухами радикального спрямування, сприймаючи його в негативному сенсі. Його статті – відповідь усім тим, хто намагається очорнити український націоналістичний рух. Визнання та декларування беззаперечної цінності особи, її життя та гідності є засадничими у філософській концепції Ю. Вассіяна та в ідеології ОУН загалом. Націоналізм Ю. Вассіяна позбавлений агресії, для нього це – форма та спосіб людського зростання, в першу чергу духовного...». Разом з тим «націоналізм у Ю. Вассіяна – вольовий, базований на ідеї переможного чину, проте має характер цілісної, логічно обґрунтованої ідеологічної системи, а відтак позбавлений непотрібного фанатизму та демагогії» [39, с. 142].

Погоджуючись з думкою У. Стефанчук, зазначимо, що праці Ю. Вассіяна демонструють не лише логіку й науковий аналіз теоретика, а й власні глибокі враження безпосереднього учасника боротьби за незалежність України в лавах Легіону Українських січових стрільців (УСС) та Української Галицької Армії (УГА), активного діяча підпільного руху в середовищі Організації українських націоналістів (ОУН), який пережив перемоги та поразки національно-визвольних змагань, а його життєвий шлях

є віддзеркаленням життєвого шляху цілого покоління українців – борців за свободу рідного краю.

Підходячи безпосередньо до висвітлення доробку української історіографії, присвяченої вивченню життєвого шляху та науковій і політично-публіцистичній діяльності Ю. Вассіяна, зауважимо, що, незважаючи на помітне зацікавлення його постаттю в Україні впродовж останніх років серед науковців і деяких політиків, його життєвий шлях і творча спадщина залишаються недостатньо вивченими.

«Біографія Вассіяна суперечлива і рясніє прогалинами, які не вдається заповнити з різних причин. Одна з найбільш вагомих – це те, що течку з особистими архівами Вассіяна, яку вислали з Європи вслід за своїм власником, загубили в повоєнній метушні. А сам Вассіян, будучи людиною неговіркою та скромною, не залишив багато свідчень про своє життя. Вагомим джерелом до життєпису мислителя стало його листування, а також листування його сестри Галини Вассіян із Богданом Гошовським (останній по смерті Вассіяна опікувався його архівами та публікацією його праць)» [38, с. 2]. Б. Гошовський зазначає, що Ю. Вассіян залишив по собі величезну творчу спадщину – приблизно 10 об'ємистих для друку томів [13, с. 25].

Історіографічні праці, присвячені постаті Ю. Вассіяна, можна розділити на декілька груп. Найбільшим джерелом інформації, в якому найповніше розкрито життєвий і творчий шлях Ю. Вассіяна, є спогади та наукові праці його сучасників у діаспорі Б. Гошовського [20], З. Книша [23], В. Мартинця [30], Т. Лапичака [27], Ю. Пундика [33], П. Стерчо [37],

П. Мірчука [31] та архівні матеріали, розкидані по різних країнах.

Частина розвідок, присвячених Ю. Вассияну, висвітлюють питання біографії вченого та політичного діяча. Це статті О. Багана [4], Б. Червака [43], Л. Сніцарчук [36], Д. Стоян [42]. Більшість сучасних дослідників зосереджують свою увагу на його творчості як ідеолога націоналізму, мислителя, філософа, розкривають окремі аспекти його інтелектуальної спадщини. До них належать статті, монографії, наукові дослідження М. Голяничка [19], В. Артюха [2], А. Свідзинського [35], Д. Стоян [41], А. Русначенка [34], М. Мандрик [28], О. Зайцева [21; 22], А. Астаф'єва [3]. Спробою надати існуючим біографічним даним більш цілісного та структурованого вигляду, оприлюднюючи при цьому невідомі раніше широкому загалу архівні матеріали, відзначаються роботи У. Стефанчук [38; 39].

Варто зауважити, що проблеми розвитку людини і нації в творчій спадщині Ю. Вассияна частково розглядались у працях Т. Лапичака [26], М. Антоновича [1], А. Свідзинського [35], М. Голяничка [19], Д. Стоян [40]. Про значення націоналізму для здійснення ідеї соборного державного чину української нації наголошується у статті С. Костя [25, с. 84].

У цьому зв'язку слід згадати основні віхи біографії Ю. Вассияна як одного з визначних ідеологів українського націоналізму. Народився 12 січня 1894 р. в с. Колоденце Жовківського повіту (зараз с. Колоденці Кам'янсько-Бузького р-ну Львівської обл.) в сім'ї вчителя народної школи Івана Вассияна та Вільгельміни (з польського роду Урбан). В родинних архівах були збережені

документи, що засвідчували давнє походження роду Вассиянів, імовірно, вірменське, про що згадується в статті Б. Гошовського [20, с. 23].

Згодом через призначення батька шкільним управителем родина Васиянів переїхала до села Дзіболки Жовківського повіту, де Юліан Вассиян закінчив народну школу (навчався в ній у 1901–1905 рр.). У 1906 р. стає учнем Української академічної гімназії у Львові, яку успішно закінчив у червні 1914 р. Незабаром вступає на філософський факультет Львівського університету, де відразу включається в громадське та студентське життя. Тут відбувається формування його політичної позиції, яка починає виявлятися у щирому патріотизмі, глибокій пошані до української культури та захисті української мови.

На початку Першої світової війни Юліан разом зі своїм старшим братом Володимиром (художником, студентом Академії мистецтв у Кракові) вступає до Легіону УСС. Він пройшов весь шлях військових формацій УСС та УГА: був в угорському полоні, брав участь у воєнних діях на теренах Наддніпрянської України, хворів на тиф у «чотирикутнику смерті». В ранзі четаря в червні 1920 р. залишає ряди армії, щоб продовжити навчання, проте відразу потрапляє у польський полон і до березня 1921 р. перебуває в таборі для військовополонених в Домб'є (поблизу Кракова).

З 1922 р. працює в товаристві «Просвіта» у Львові та розпочинає навчання в Українському таємному університеті (кафедра філософії пропедевтики – експериментальної психології філософського факультету).

Як представник студентства долучається до роботи Української крайової

студентської ради (УКСР), де обіймає посаду університетського референта.

УКСР тісно співпрацювала з Українською військовою організацією (УВО) на чолі з Є. Коновальцем, що вела боротьбу проти польської окупації. Щоб протистояти радянським настроям, що почали поширюватися внаслідок запровадження більшовиками нової економічної політики в УСРР, студенти Таємного університету створили нелегальну організацію під назвою «Група української державницької молоді» (ГУДМ).

У липні 1924 р., після закриття Таємного університету, Ю. Вассиян, як і багато інших студентів, нелегально переїхав за кордон, до Праги, столиці Чехо-Словацької Республіки (ЧСР) [20, с. 20]. З початком навчального семестру 1924/25 рр. Ю. Вассиян стає студентом історично-літературного відділу (літературний підвідділ) Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (УВПІ) [39, с. 150]. Викладачі університету зробили свій вагомий внесок у формування Ю. Вассияна як науковця і мислителя.

У Празі Ю. Вассиян став одним із лідерів Групи української національної молоді (ГУНМ), що постала з ініціативи інтернованих вояків УГА у чеському містечку Ліберець у 1922 р. [39, с. 149]. Очолюючи організацію в 1926–1928 рр., почав друкуватися у її новоствореному органі – журналі «Національна думка». У цьому виданні у 1927 р. вийшли філософського спрямування праці Ю. Вассияна «Рефлексії» (ч. 5) та «Пізнання життя» [16; 15].

Паралельно з навчанням в УВПІ Ю. Вассиян як докторант вивчав філософію та слов'янську філологію в Карловім університеті, куди вступив на зимовий

семестр 1924/25 рр. У 1929 р. закінчив університет у Празі, перед цим у 1928 р. захистив докторську дисертацію, що мала назву «Поєднання розуміння філософії в її відношенні до наук про основи поетики і метафізики» [39, с. 151].

У 1927 р. Ю. Вассиян, вже будучи помітною постаттю в націоналістичному середовищі, делегований як член ГУНМ на першу Конференцію українських націоналістів у Берліні (3–7 листопада), що мала підготувати фундамент для об'єднання різних націоналістичних підпільних організацій в одну структуру. Незабаром у другому номері офіційного видання Проводу українських націоналістів (ПУН) – журналі «Розбудова нації» (лютий 1928 р.) – вийшла друком одна з найвідоміших статей Ю. Вассияна «До головних засад націоналізму», що відіграла значну роль у формуванні цілісної націоналістичної ідеології [8]. Як зазначав пізніше щодо зазначеної статті один з авторів біографії Ю. Вассияна Т. Лапичак, «в ній розроблені і вичерпно схвалені основні проблеми націоналізму, ... і уважне їх перестудіювання покаже, що не багато вже можна і на ділі вже не багато додано до тих перших його формулювань. Все, що потім написано, являється, можна сказати, тільки коментарями і поясненнями до виложених там основних думок. Стаття послужила в значній мірі основою для розробки ідеологічної проблематики в підготовці Першого Конгресу Українських Націоналістів» [27, с. 6].

У квітні 1928 р. було скликано другу Конференцію українських націоналістів у Празі, в якій Ю. Вассиян знову як представник ГУНМ брав активну участь. Друга конференція виконала свою мету і стала дуже вдалим

підґрунтям для організації і проведення Конгресу українських націоналістів, що відбувся 28 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні. У конгресі Ю. Вассиян брав участь як заступник голови президії і як голова ідеологічної комісії. Голова Проводу новоствореної Організації українських націоналістів (ОУН) Є. Коновалець вніс пропозицію включити Ю. Вассияна до членів Проводу. Саме тут виступив із доповіддю «Ідеологічні основи українського націоналізму» [11]. Зазначена доповідь пізніше лягла в основу ідеологічних резолюцій – «Загальних означень» Конгресу [32, с. 131–134]. Від самого початку творення ОУН керівництво організації значну увагу приділяло інформуванню та впливу на громадські настрої. Зокрема, в Перемишлі старанням Є. Зиблікевича та З. Пеленського було відновлено та реорганізовано газету «Український голос» (1929–1932), яка стала дуже впливовим та значимим виданням.

Після львівської конференції ОУН у травні 1930 р. Ю. Вассиян, отримавши завдання Проводу, переїхав до Перемишля і почав редагувати згадане видання. Але вже 2 листопада 1931 р. у Бродях польська поліція заарештувала Ю. Вассияна як підозрюваного у справі «конгресівців» – виявлених нею учасників I Конгресу ОУН. На львівському судовому процесі у вересні 1932 р. Ю. Вассиян разом із групою провідних діячів ОУН (О. Бойдуником, О. Бабієм, С. Ленкавським, З. Пеленським) був засуджений до чотирьох років ув'язнення. Покарання відбував у львівських «Бригідках», згодом у дрогибицькій тюрмі.

В ув'язненні Ю. Вассиян, за спогадами З. Книша, відзначався великою сумлінністю в дотримванні приписів

в'язничної поведінки, відповідальністю в конспірації, щирістю до товаришів [24, с. 69].

Після звільнення у 1935 р. повертається до батька в Броди, продовжує підпільну діяльність в ОУН. У цей час працює над ідеєю створення Українського інституту боротьби з комунізмом, який, з-поміж іншого, мав би своїм завданням фіксування злочинів режиму, а відтак поширення даних дослідження у західному інформаційному просторі. Проте ця ідея так і не знайшла належного відгуку серед очільників тодішнього націоналістичного середовища, яким, на жаль, не вдалося побачити перспективи і зрозуміти глибину пропонованого Ю. Вассияном проекту [38, с. 7]. Невдовзі після звільнення Вассияна знову заарештували і відправили до концентраційного табору в Березі Картузькій, де він перебував до середини вересня 1939 р., коли німецькі війська окупували Польщу [27, с. 7; 20, с. 22]. Радянська окупація Західної України восени 1939 р. застала Ю. Вассияна знову в Бродях. Провід ОУН, усвідомлюючи особливу важливість мислителя для націоналістичного руху, організував перевезення Ю. Вассияна за кордон, щоб він мав можливість вільно працювати. Впродовж тривалого перебування в Кракові він працює як перекладач з німецької мови в Українському центральному комітеті (до 1941 р.) [27, с. 7]. Особливо важко, проте дуже виважено і тверезо сприйняв Ю. Вассиян розкол у ще недавно цілісному українському націоналістичному середовищі, що стався внаслідок внутрішньоорганізаційних розходжень та різного бачення політичних реалій, що склалися. Він добре розумів шкідливість такого роз'єднання

та плачевні наслідки, будучи очевидцем міжусобиць та недалекоглядності, які вже в 1917–1921 рр. спричинилися до поразки українських визвольних змагань. Тому за кожної можливої нагоди він намагався примирити опонентів, спонукати їх до усвідомлення спільної ідеї та кінцевої цілі. Згадки про це знаходимо в спогадах сучасників, зокрема Т. Лапичака. Бачачи усю безнадійність своїх починань, Ю. Вассиян все більше заглиблювався в ділянку суто філософії та психології, шукаючи в першій заспокоєння, а в другій – пояснень колишніх поразок, а також тих подій, свідком яких був він сам [39, с. 157].

Після початку німецько-радянської війни Ю. Вассиян знову повернувся на рідну землю. Всі ці роки він активно готував теоретичні й пропагандивні матеріали для ПУН під проводом Андрія Мельника, одночасно продовжуючи працюю перекладача при Українському допомоговому комітеті в м. Броди. У січні 1944 р. його арештувало гестапо, і він опинився в концентраційному таборі в м. Брець біля Берліна (разом із давніми товаришами О. Бойдуником, М. Бажанським, М. Бігуном, К. Мельником, В. Левицьким та В. Мартинцем). Опис в'язничного побуту міститься у спогадах В. Мартинця [29, с. 119]. Восени 1944 р., після виходу на волю, Вассиян короткий час перебував на лікуванні на Шлезьку, згодом переїхав до м. Сан-Георген в Австрії, де залишався до кінця війни, пізніше – до Баварії, відтак опинився в таборах для переміщених осіб в Аугсбурзі та Ділінгені, де викладав у таборівій гімназії. Впродовж війни та повоєнних років Ю. Вассиян продовжував плідно працювати в ПУН. 1945 р. брав участь у жовтневій Конференції

ОУН в Мюнхені, Ідеологічній конференції ОУН 1946 р., а також у III Великому зборі українських націоналістів у кінці серпня 1947 р. Саме тут він виголосив свою змістовну доповідь «Українська ідея життя» (вийшла друком в журналі «Орлик» в Бергтесгадені під псевдонімом Д. Бродиш) [5; 39, с. 158].

На початку 1950 р. Ю. Вассиян переїхав до Сполучених Штатів, у місто Сен-Пол в Міннесоті; навесні того ж року оселився у Чикаго. Тут він залишався Крайовим провідником ОУН аж до своєї смерті. З приводу переїзду до США Ю. Вассиян у листі до свого давнього товариша О. Бойдуника писав, що це було чи не найбільшою його помилкою, і тепер через неможливість бути корисним (після переїзду Ю. Вассиян працював здебільшого як некваліфікований робітник на тимчасових роботах) він постійно перебуває в «стані пригноблення та безнадії» [39, с. 158]. У США Ю. Вассиян продовжує писати, його основні статті в цей час виходять у часописі «Самостійна Україна». З видавництвом «Самостійної України» мислителя пов'язує тривала співпраця, фактично він великою мірою спричинився до його розбудови, а в 1958 р. саме тут побачила світ збірка праць Ю. Вассияна «Суспільно-філософські нариси» [17].

3 жовтня 1953 р., через три роки після переїзду до США, д-р Ю. Вассиян помер внаслідок серцевого нападу. Він знайшов вічний притулок на парафіяльному цвинтарі св. Миколая в Чикаго.

«Україна, – писав доктор Марко Антонович, – втратила в ньому безумовно одного з кращих своїх мислителів, що сміло зможе стати поруч із передовими нашими мислителями всіх епох» [13, с. 25].

Біографія Юліана Вассіяна в своїх основних етапах є подібною до життєвого шляху багатьох інших діячів націоналістичного руху: становлення власної політичної позиції, участь у військових діях, членство в націоналістичних організаціях, концтабори, еміграція, смерть на чужині. Але наріжним каменем його життя був специфічний теоретико-рефлексивний спосіб мислення. Здобувши філософську освіту та маючи великий досвід участі у суспільно-політичних подіях, Ю. Вассіян став одним із провідних ідеологів ОУН, розробивши її програмні положення, в яких органічно поєднав теоретичні принципи із практичними настановами.

Разом з тим Юліан Вассіян не обмежується лише написанням програмних творів, а створює ґрунтовну філософську концепцію, де націоналізм виступає не тільки як суспільно-політична доктрина, а й глибоко осмислена філософська позиція. Отже, націоналізм є наріжним каменем як філософії, так і практичного життя мислителя.

Всі друковані статті Ю. Вассіяна характеризуються публіцистичним стилем. Певну кількість його статей можна знайти в друкованому органі Групи Української державницької молоді, згодом у друкованому органі ОУН – «Розбудова нації», який постав на базі «Національної думки». Крім того, Ю. Вассіян друкувався у виданнях української діаспори – «За самостійність», «Орлик», «Самостійна Україна», «Тризуб», «Українське слово» [5; 12].

В кінці 50-х років ХХ ст. зусиллями представників української діаспори видані збірники «Одиниця та суспільність», «Суспільно-філософічні нариси» [14; 17]. У 1972–74 рр. видано двотомник

його творів «Степовий Сфінкс: Суспільно-філософічні нариси», що були пов'язані спільною тематикою, та «Митець із землі зроджений», присвячений аналізу творчості В. Стефаніка [18].

У подальшому рукописні твори Ю. Вассіяна не видавалися, лише після відновлення незалежності України деякі його статті перевидавалися в збірниках «Український націоналізм: антологія», «Хроніка – 2000», «Українська філософсько-історична думка (перша половина ХХ століття)», «ОУН: минуле і майбуття» [9; 7] та часописах «Слово і час», «Українська мова і література в школі» [6; 13].

Як уже зазначалося, праця Ю. Вассіяна «Ідеологічні основи українського націоналізму» вийшла друком у журналі «Розбудова нації», ч. 3–4 за 1929 р. Пізніше передрукована в торонтському виданні праць Ю. Вассіяна 1972 р. [18]. В незалежній Україні побачила світ у збірнику «Конгрес українських націоналістів 1929 р. Документи і матеріали» (Львів, 2006) [10, с. 182–194]. Проте, на жаль, праця не відредагована відповідно до сучасного українського правопису, і тому щодо окремих слів, а то й навіть речень, існують певні складнощі для їх швидкого розуміння.

У цій роботі Ю. Вассіян наголошує, що майбутнє української нації перебуває «під знаком державного чину» і тільки боротьбою за незалежність нація виявить свою зрілість, свою готовність для повноцінного державного існування. «Українці – велика нація, а на землі українській б'ють численні джерела будучого народнього багатства. Біологічна сила нації та господарська видаєність (значимість. – С. Г.) її землі – це два найголовніші факти, зумовляючі політику

підбою (загарбання. – С. Г.), що його здавна ведуть наші національні вороги. Дійсність минувшини, як і сучасности, що в свою чергу позначилась звищенням матеріального визиску, спробами зміцнити нашу культурну залежність та поступово винищувати наші фізичні сили – наглядно довели, що боротьба, в якій здавлено (придушено. – С. Г.) українські державницькі змагання, мала й все матиме за основну свою мету: знищення українців як окремої нації. Бо українська держава – це створення на Сході Європи тої нової політично-господарської сили, що підірве пануючим в тому геофізичному краєвиді, державним націям найважливіші підстави їх домінуючої ролі» [11, с. 65].

Тільки «Українська Самостійна Соборна Держава, – на думку автора, – означає зупинення і зламання традицією встановлених напрямних чужонаціональних державних інтересів з одного, та заіснування нового рішаючого чинника міжнародної політики... – з другого боку» [11, с. 65–66].

Націоналізм, зазначає мислитель, – це «дальший поступ розвитку нації, який полягає в здійсненні ідеї соборного державного чину» [11, с. 66]. Тому в боротьбі за державну самостійність «... мусить націоналізм виповісти рішучу боротьбу всім соціально-політичним доктринам та вченням, наміреним проти такого його розуміння, всім спробам організувати внутрі нації заборона (перешкоди. – С. Г.) міжнародного порозуміння та солідарності, які послаблюють моральні якості національного духа та натугу його відпору назовні, всім кличам про першенство або виключність класово-професійних інтересів, що протидіють зосередженню національних сил для

досягнення державности, тої найпершої й найреальнішої умови творчого самоздійснювання нації в усіх ділянках її розвитку» [11, с. 66].

Так, у стислому політичному розумінні сформулював Ю. Вассиян завдання націоналізму: підготовка та здійснення завдань української національної революції та створення власної держави. Він зазначає, що це може відбутися при об'єднанні нації під прапором єдиної спільної політичної ідеї. Така ідея зможе зупинити внутрішню боротьбу на соціальному ґрунті, оскільки «національність – це найглибша, найзагальніша й найтривкіша підстава людської соціальности. Вона виявляє собою досвід довгого розвитку, синтесований в декілька родових рис духового характеру, що повторюються при ріжного роду виявленнях немов спільний мотив» [11, с. 67]. Ці поняття не суперечать одне одному, а підлягають як підмет до свого твору. Таким чином, підкреслює Ю. Вассиян, «... національність не являється остаточно обмеженою й неперушною силою людської дійсности, але вона є самоозначенням та відчуттям своєї духовної форми, що в творчому русі позначається поодинокими здійсненнями, які складають історично-суспільний зміст. Національність – це основний внутрішній факт суспільної свідомости, що в постійно підметовій ролі характеризує історичний процес національного становлення. При всій змінности зовнішнього обличчя в ріжні стадії своєї історії, нація затримує (зберігає. – С. Г.) згадану внутрішню форму, як незмінну детермінанту ріжних своїх чинників, що власне в часовому перепливі узовнішнюються в ріжних категоріях...» [11, с. 69].

Провідна верства, або еліта нації, на думку автора твору, у своїй діяльності ніколи не повинна керуватися правом насильства, а тільки своїми знаннями, своїм інтелектом, своєю людяністю, навіть досконалістю. В цілому націоналізм є, за Ю. Вассияном, тільки незначною реакцією на гноблення нації – теза, що з нею не завжди погоджуються сучасні історики, вказуючи на те, що український націоналізм був значною мірою і захисною реакцією на тиск сучасних сусідніх націй, насамперед польської і російської [34, с. 13]. Наслідуючи Т. Шевченка, Ю. Вассиян зазначає, що націоналізм перш за все спрямований у майбутнє, він намагається встановити зв'язок з усіма сферами національного життя й опанувати його. «У своїй глибині, – констатує Ю. Вассиян, – є він (український націоналізм. – С. Г.) рухом органічно-творчим з усіма ознаками автономної волі. Власне на цій основі... завдання націоналізму не обмежуються програмою завтрашнього дня, але укладаються в той спосіб, щоби сягнути рішачо в найдальшу будучність. У зв'язку з цим націоналізм прагне здобути духову натугу світогляду, щоби на ґрунті цієї найбільш формівної (визначеної, усталеної. – С. Г.) моральної сили доцільно й тривко здійснити свої конкретніші завдання» [11, с. 77].

Найпершим завданням, яке висуває український націоналізм, стверджує Ю. Вассиян, є створення власної незалежної української держави. «Державність для нації є найпершою передумовою можливості її росту в усякому відношенні. Тому для політично поневоленої нації власна держава, – це перший, прямий і абсолютний наказ, що його треба здійснити найскорше, безпосередньо та з вкладом всіх родів сил.

У бік державного чину український націоналізм спрямує всі свої організовані сили та всю моральну енергію патосу української національної революції», – підсумовує мислитель [11, с. 77].

Варто зазначити, що у Ю. Вассияна добре помітні не тільки спроби філософського обґрунтування власних ідей, а й уславлення націоналізму та прагнення надати йому всезагального характеру, що цілком закономірно, оскільки він сам був визначним теоретиком української націоналістичної ідеології.

В цьому році виповнилось 125 років з дня народження Ю. Вассияна, а його постать, як і його праці, до теперішнього часу не знайшли свого належного осмислення і вивчення. Ще й досі немає повного видання творів вченого і політичного діяча, окремі друковані праці збереглися у невеликій кількості і майже невідомі широкому загалу. Тому необхідним і актуальним є не просто вивчати та популяризувати його ідеї, досліджувати невідомі сторінки біографії, а й розглядати постать Ю. Вассияна як яскравого представника європейської інтелектуальної традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. Історіософія Юліана Вассияна (спроба характеристики). *ОУН: минуле і майбуття* / відп. ред. С. Таран. Київ: Фондація ім. О. Ольжича, 1993. С. 144–151.
2. Артюх В. О. Юліан Вассиян: історія, історіографія, історична пам'ять. *Сумська старовина*. 2008. № XXV. С. 229–238.
3. Астаф'єв А. Континуальність як модель національної історії (нарис історіографії українського радикального націоналізму). *Молода нація*. 2001. № 1. С. 5–41.
4. Баган О. Філософ-воїн (До 55-річчя з дня смерті першого ідеолога ОУН

- Ю. Вассіяна). *День*. 2008. 3 жовтня. № 177; 2008. 10 жовтня. № 182.
5. Бродиш Д. Українська ідея життя. *Орлик: Місячник культури і суспільного життя*. Бергтесгаден. 1947. Ч. 10. Жовтень. С. 1–4.
6. Вассіян Ю. Бо вже чекає четверта домовина: політично-філософські роздуми. *Слово і час*. 1994. № 2. С. 56–60.
7. Вассіян Ю. Два обличчя націоналізму. *ОУН: минуле і майбуття* / відп. ред. С. Таран. Київ: Фундація ім. О. Ольжича, 1993. С. 154–156.
8. Вассіян Ю. До головних засад націоналізму. *Розбудова нації*. 1928. Ч. 2. С. 33–42.
9. Вассіян Ю. До головних засад націоналізму. *Український націоналізм: антологія* / упоряд. В. Рог. Київ: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2009 Т. 1. С. 88–95.
10. Вассіян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму. *Конгрес українських націоналістів 1929 р.: документи і матеріали* / упоряд. В. Муравський. Львів, 2006. С. 182–194.
11. Вассіян Ю. Ідеологічні основи українського націоналізму. *Розбудова нації*. 1929. Ч. 3–4. С. 65–77.
12. Вассіян Ю. Історія і людина. *Тризуб*. Брюссель, 1948. Ч. 5. С. 13–14.
13. Вассіян Ю. Земля – міт українського життя. [Про Т. Г. Шевченка]. *Українська мова і література в школі*. 1993. № 3. С. 25–31.
14. Вассіян Ю. Одиниця й суспільність: суспільно-філософські нариси. Торонто: Золоті Ворота, 1957. 91 с.
15. Вассіян Ю. Пізнання життя. *Національна думка*. Прага, 1927. Ч. 10. С. 23–32; Ч. 11–12. С. 3–8.
16. Вассіян Ю. Рефлексії. *Національна думка*. Прага, 1927. Ч. 1. С. 1; Ч. 2. С. 16–22; Ч. 3. С. 1–12; Ч. 4. С. 12–22.
17. Вассіян Ю. Суспільно-філософські нариси. Чикаго: Вид-во «Самостійної України», 1958. 92 с.: іл.
18. Вассіян Ю. Твори: у 2-х т. Торонто: Накладом вид-ва «Євшан-Зілля», 1972–1974. Т. 1: Степовий сфінкс (суспільно-філософські нариси). 1972. 288 с.
- Т. 2: Творець із землі зроджений: Василь Стефаник / передм. Ю. Клиновського. 1974. 127 с.: іл.
19. Голянич М. Проблема людини і нації в історіософській концепції Ю. Вассіяна. *Вісник Прикарпатського ун-ту. Серія Філософські і психологічні науки*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. Випуск III. С. 76–84.
20. Гошовський Б. Мислитель, ідеолог, публіцист (вступна стаття). *Зайцев О. Український інтегральний націоналізм (1920–1930-ті роки): нариси інтелектуальної історії*. Київ: Критика, 2013. 488 с.
21. Зайцев О. Ю. Український інтегральний націоналізм (1920 – 1930-ті роки): генеза, еволюція, порівняльний аналіз: автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01. / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. Львів, 2014. 36 с.
22. Зайцев О. Ю. Український інтегральний націоналізм (1920–1930-ті роки): нариси інтелектуальної історії. Київ: Критика, 2013. 488 с.
23. Книш З. Спогади про д-ра Юліяна Вассіяна. *Самостійна Україна*. 1954. Ч. 3–4. Березень–квітень. С. 10–12.
24. Книш З. Так перо пише (вибрані статті). Торонто: Срібна сурма, 1965. 263 с.
25. Кость С. Ідея соборності як методологічна засада західноукраїнської преси першої половини ХХ століття. *Вісник Львівського ун-ту. Серія Журналістика*. 2006. № 27. С. 61–88.
26. Лапичак Т. «Виректи своє слово на міру прометеївського чину». *ОУН: минуле і майбуття* / відп. ред. С. Таран. Київ: Фундація ім. О. Ольжича. С. 131–143.
27. Лапичак Т. Юліян Вассіян. *Самостійна Україна*. 1954. Ч. 10. Жовтень. С. 5–15.
28. Мандрич М. В. Становлення ідеології інтегрального націоналізму в інтелектуальній спадщині української еміграції (1920–1930 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.

29. Мартинець В. Brätz – німецький концентраційний табір (спогади в'язня). Штутгарт: Накладом «КЕП», 1946. 126 с.

30. Мартинець В. Юліан Вассиян. *Українське підпілля. Від УВО до ОУН. Спогади і матеріали до передісторії та історії Українського організованого націоналізму*. 1949. С. 211–213.

31. Мірчук П. Нарис історії ОУН. Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: Українське вид-во, 1968. Т. 1: 1920–1939 / за ред. С. Ленкавського. 639 с.: іл.

32. Постанови Конгресу українських націоналістів. *Розбудова нації*. 1929. Ч. 3–4. С. 131–134.

33. Пундик Ю. Юліан Вассиян: Людина. *Самостійна Україна*. Чикаго. 1954. Ч. 10. Жовтень. С. 16–19.

34. Русначенко А. М. Розумом і серцем. Українська суспільно-політична думка 1940 – 1980-х років. Київ: Видавничий дім «KM Academia», 1999. 324 с.: іл.

35. Свідзинський А. Юліан Вассиян і проблеми сучасного державотворення в Україні. *Універсум*. 2000. № 7–10. С. 81–89.

36. Сніцарчук Л. Вассиян Юліан Іванович. *Українська журналістика в іменах* / за ред. М. М. Романюка. Львів, 1995. Випуск II. С. 52–54.

37. Стерчо П. Дещо із думок Юліана Вассияна. *Самостійна Україна*. 1979. Ч. 1–2. Січень–лютий. С. 2–6.

38. Стефанчук У. Д-р Юліан Вассиян: кілька ескізів до портрету. *Український визвольний рух: науковий збірник* / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Центр досліджень визвольного руху. Львів, 2012. № 17. С. 140–158.

39. Стефанчук У. Ессе homo. Юліан Вассиян (спроба довершити портрет). *Україна модерна: міжнародний інтелектуальний часопис*. 2016. 17 березня. URL: ua.moderna.com/shaf-ra-dok/stefanchuk-portrait (дата доступу: 15.04.2019).

40. Стоян Д. Юліан Вассиян як представник українського націоналізму. *Молода нація: молодіжний політологічний журнал*

вид-ва «Смолоסקип». 2012. URL: molodanaciya.smoloskyp.org.ua/?p=214 (дата доступу: 15.04.2019).

41. Стоян Д. В. Історія та нація в історіософії Ю. І. Вассияна. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альманах: збірник наук. праць* / відп. ред. М. М. Бровко, О. Г. Шутов. Київ: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2008. Вип. 22. С. 275–283.

42. Стоян Д. В. Ю. І. Вассиян як представник української філософської думки: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.05. / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2010. 17 с.

43. Червак Б. Бог і Батьківщина. Про чільного ідеолога ОУН Юліана Вассияна. *Історична правда*. 2013. 30 січня. URL: www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/30/110500 (дата доступу: 15.04.2019).

REFERENCES

1. ANTONOVYCH, M. (1993). The Historiosophy of Yulian Vassyian (a critical trial). In: S. TARAN, ed., *OUN: The Past and the Future*. Kyiv: O. Olzhych Foundation Press, pp. 144–151. [in Ukr.]

2. ARTIUKH, V. (2008). Yulian Vassyian: History, Historiography, Historical Memory. *Sumska starovyna* (Sumy Antiquities), (25), pp. 229–238. [in Ukr.]

3. ASTAFIEV, A. (2001). Continuity as a Model of National History (an essay on the historiography of Ukrainian radical nationalism). *Moloda natsiia*, (1), pp. 5–41. [in Ukr.]

4. BAHAN, O. (Oct. 3, 2008; Oct. 10, 2008). The Philosopher and Warrior (commemorating the 55th death anniversary of the first OUN visionary Yu. Vassyian). *Den*, (177); (182). [in Ukr.]

5. BRODYSH, D. (Oct. 1947). The Ukrainian Idea of Life. *Orlyk: Misiachnyk kultury i suspilnoho zhyttia*, Vol. 10. Berchtesgaden, pp. 1–4. [in Ger.]

6. VASSYIAN, Yu. (1994). The Fourth Coffin Is Already Waiting: Political and

- Philosophical Reflections. *Slovo i chas*, (2), pp. 56–60. [in Ukr.]
7. VASSYIAN, Yu. (1993). Two Faces of Nationalism. In: S. TARAN, ed., *OUN: The Past and the Future*. Kyiv: O. Olzhych Foundation Press, pp. 154–156. [in Ukr.]
8. VASSYIAN, Yu. (1928). On the Main Principles of Nationalism. *Rozbudova natsii*, Vol. 2, pp. 33–42. [in Ukr.]
9. VASSYIAN, Yu. (2009). On the Main Principles of Nationalism. In: V. ROH, comp., *Ukrainian Nationalism: An Anthology*. Vol. 1. Kyiv: Yu. Lypa Ukrainian Publishing Union, pp. 88–95. [in Ukr.]
10. VASSYIAN, Yu. (2006). Ideological Foundations of Ukrainian Nationalism. In: V. MURAVSKYI, comp., *Kongres ukrayinskykh natsionalistiv 1929 r. Dokumenty i materialy*. (The 1929 Congress of Ukrainian Nationalists. Documents and Materials). Lviv, pp. 182–194. [in Ukr.]
11. VASSYIAN, Yu. (1929). Ideological Foundations of Ukrainian Nationalism. *Rozbudova natsii*, Vol. 3–4, pp. 65–77. [in Ukr.]
12. VASSYIAN, Yu. (1948). The History and the Man. *Tryzub*, Vol. 5. Brussels, pp. 13–14. [in Ukr.]
13. VASSYIAN, Yu. (1993). Land as the Myth of the Ukrainian Life [About T. Shevchenko]. *Ukrayinska mova i literatura v shkoli*, (3), pp. 25–31. [in Ukr.]
14. VASSYIAN, Yu. (1957). *The Individual and the Public: Sociophilosophical Essays*. Toronto: Zoloti Vorota, 91 p. [in Ukr.]
15. VASSYIAN, Yu. (1927). Cognition of Life. *Natsionalna dumka*. Prague, Vol. 10, pp. 23–32; Vol. 11–12, pp. 3–8. [in Ukr.]
16. VASSYIAN, Yu. (1927). Reflections. *Natsionalna dumka*. Prague, Vol. 1, pp. 1–6; Vol. 2, pp. 16–22; Vol. 3, pp. 1–12; Vol. 4, pp. 12–22. [in Ukr.]
17. VASSYIAN, Yu. (1958). *Sociophilosophical Essays*. Chicago: Samostiina Ukraina Press, 92 p.: il. [in Ukr.]
18. VASSYIAN, Yu. (1972–1974). *A Steppe Sphynx (sociophilosophical essays)*, Vol. 1 of *Works: In 2 Volumes; A Land-Born Creator: Vasyl Stefanyk (with preface by Yu. Klynovskiy)*, Vol. 2 of *Works: In 2 Volumes*. Toronto: Yevshan-Zillia, 288 p.; 127 p.: il. [in Ukr.]
19. HOLIANYCH, M. (2002). The Problem of Man and Nation in the Historiosophical Concept of Yu. Vassyian. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Filozofski i psykholohichni nauky (V. Stefanyk Precarpathian National University. Philosophy and Psychology Series)*, Vol. 3. Ivano-Frankivsk: Plai, pp. 76–84. [in Ukr.]
20. HOSHOVSKYI, B. (2013). A Thinker, an Ideologist, a Publicist (an introductory article). In: O. ZAITSEV, *Ukrainian Integral Nationalism (the 1920s–1930s): Essays on the Intellectual History*. Kyiv: Krytyka, 488 p. [in Ukr.]
21. ZAITSEV, O. (2014). *Ukrainian Integral Nationalism (the 1920s–1930s): Genesis, Evolution, Comparative Analysis*. [An abstract of thesis for Doctor of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Lviv: NAS of Ukrainy; I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, 36 p. [in Ukr.]
22. ZAITSEV, O. (2013). *Ukrainian Integral Nationalism (the 1920s–1930s): Essays on the Intellectual History*. Kyiv: Krytyka, 488 p. [in Ukr.]
23. KNYSH, Z. (March–April, 1954). Memoirs of Dr Yulian Vassyian. *Samostiina Ukraina*, Vol. 3–4, pp. 10–12. [in Ukr.]
24. KNYSH, Z. (1965). *So Writes the Pen (Selected Articles)*. Toronto: Sribna surma, 263 p. [in Ukr.]
25. KOST, S. (2006). The Idea of Unity as a Methodological Ambition of the West Ukrainian Press of the First Half of the Twentieth Century. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia "Zhurnalistyka"*, (Lviv University Bulletin. Journalism Series), (27), pp. 61–88. [in Ukr.]
26. LAPYCHAK, T. "A Word on the Prometheus' Heroic Deed." In: S. TARAN, ed., *OUN: The Past and the Future*. Kyiv: O. Olzhych Foundation Press, pp. 131–143. [in Ukr.]
27. LAPYCHAK, T. (October 1954). Yulian Vassyian. *Samostiina Ukraina*, Vol. 10, pp. 5–15. [in Ukr.]
28. MANDRYK, M. (2005). *Developing the Ideology of Integral Nationalism in the Intellectual*

Heritage of Ukrainian Emigration (1920–1930). [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in History, specialty 07.00.01]. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University, 20 p. [in Ukr.]

29. MARTYNETS, V. (1946). *Brätz: A German Concentration Camp (Memoirs of a Prisoner)*. Stuttgart: KEP, 126 p. [in Ukr.]

30. MARTYNETS, V. (1949). Yulian Vassyian. In: *Ukrainian Underground. From UVO (Ukrainian Military Organization) to OUN (Memoirs and Materials to the Pre-History of the Ukrainian Organized Nationalism)*. N. p., pp. 211–213. [in Ukr.]

31. MIRCHUK, P., LENKAVSKYI, S., ed., (1968). *1920–1939, Vol. 1 of the Essay on the History of the OUN*. Munich; London; New-York: Ukrainske vydavnytstvo, 639 p.: il. [in Ukr.]

32. Resolution of the Congress of Ukrainian Nationalists. (1929). *Rozbudova natsii*, Vol. 3–4, pp. 131–134. [in Ukr.]

33. PUNDYK, Yu. (October, 1954). Yulian Vassyian: The Man. *Samostiina Ukraina*, Vol. 10. Chicago, pp. 16–19. [in Ukr.]

34. RUSNACHENKO, A. (1999). *By Mind and by Heart. Ukrainian Social and Political Thought of the 1940s–1980s*. Kyiv: KM Academia Publishing, 324 p.: il. [in Ukr.]

35. SVIDZYNSKYI, A. (2000). Yulian Vassyian and Problems of Modern State-Building in Ukraine. *Universum*, (7–10), pp. 81–89. [in Ukr.]

36. SNITSARCHUK, L. (1995). Yulian Vassyian. In: M. ROMANIUK, ed., *Ukrainian Journalism in Names*, Vol. 2, pp. 52–54. [in Ukr.]

37. STERCHO, P. (January–February, 1979). Some of Yulian Vassyian's Thoughts. *Samostiina Ukraina*, Vol. 1–2, pp. 2–6. [in Ukr.]

38. STEFANCHUK, U. (2012). Dr. Yulian Vassyian: Several Sketches to the Portrait. In: *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh: naukovyi zbirnyk (Ukrainian Liberation Movement: Collected Scientific Works)*, (17). Lviv: I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies, Center for Studying Liberation Movement, pp. 140–158. [in Ukr.]

39. STEFANCHUK, U. (Mar. 17, 2016). Essay “Homo”. Yulian Vassian (an attempt to finish the portrait). *Ukraina moderna*. [online] Available at: ua.moderna.com/shaf-ra-dok/stefanchuk-portrait (Accessed 15 Apr. 2019) [in Ukr.]

40. STOIAN, D. (2012). Yulian Vassyian as a Representative of the Ukrainian Nationalism. *Moloda natsiia*. [online] Available at: [molodanaciya.smoloskyp.org.ua / ? r=214](http://molodanaciya.smoloskyp.org.ua/?r=214) (Accessed 15 Apr. 2019) [in Ukr.]

41. STOIAN, D. (2008). History and Nation in the Historiosophy of Yu. Vassyian. In: M. BROVKO, O. SHUTOV, eds., *Aktualni filozofski ta kulturolohichni problemy suchasnosti: almanakh: zbirnyk nauk. prats (Topical Modern Problems of Philosophy and Cultural Studies: Collected Scientific Works)*, Vol. 22. Kyiv: Kyiv National Linguistic University Press, pp. 275–283. [in Ukr.]

42. STOIAN, D. (2010). *Yu. Vassyian as a Representative of the Ukrainian Philosophical Thought*. [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in Philosophy, specialty 09.00.05]. Kyiv: T. Shevchenko National University of Kyiv, 17 p. [in Ukr.]

43. CHERVAK, B. (Jan. 30, 2013). God and the Motherland. On the Acting Visionary of OUN Yulian Vassyian. *Istorychna pravda*. [online] Available at: [www.istorychna.com.ua / articles /2013/01/30/110500](http://www.istorychna.com.ua/articles/2013/01/30/110500) (Accessed 15 Apr. 2019) [in Ukr.]